

האם הקהילה החרדית תוכל לשרת בצבא ולהישאר חרדית?

אכן, הקהילה החרדית תוכל לשרת בצבא ולהישאר חרדית. האתגר הגדול הוא היכולת לגרום לכך שהשירות הצבאי יהיה למסלול לגיטימי בעיני הקהילה החרדית למי שאין תורתו אומנותו.

תא"ל (מיל') ארי סינגר

ט"ז באדר תשפ"ה / 16.03.2025

סיכום מנהלים

הצורך בגיוס חרדים הוא תנאי הכרחי להיות צה"ל צבא העם, מקור עוצמתו של הצבא והסיבה לאמון הגדול שצה"ל זוכה לו בכל חלקי החברה הישראלית. שיקול זה הוא מעבר לראייה הצרה של גיוס חרדים כפתרון לחלוקה שוויונית של הנטל. מלחמת "חרבות ברזל" חידדה את הצורך בסד"כ נוסף בסדיר ובמילואים, ומהווה תמריץ לצבא לעשות את ההתאמות הנדרשות לאפשר לחרדים להתגייס ולהשתחרר חרדים ולחזור לקהילה שממנה יצאו.

נכון להיום, בהיעדר חוק אחר, "גזרת הגיוס" והחשש מסנקציות מוסדיות ואישיות יכולים להוות תמריץ להנהגה החרדית (הרבנית והפוליטית) להתגמש ביחס לגיוס. אחד המעכבים שנדון בו בנייר זה הוא ההתנגשות בין ערכי המדינה והציונות וערכי החברה החרדית, המביאה לחוסר אמון מובנה ולחשדנות בנוגע לכוונות הנסתרות בגיוס חרדים לצבא והפיכתם מחרדים לציונים.

בנוסף, קיים חשש שגיוס לצבא יפגע בעולם התורה שנבנה בעמל רב לאחר שנחרב בשואה. עולם התורה הוא המקיים את העולם ושומר על עם ישראל, ופגיעה בעם ישראל תפגע בביטחון.

גיוס חרדים לצבא הוא תהליך חברתי ארוך שאי אפשר להצליח בו בכפייה בעזרת פלוגות משטרה צבאית. התהליך יהיה רב-ערוצי עם ההנהגה הרבנית (לגווינה), ההנהגה הפוליטית וה"רחוב" החרדי. כמו בתהליכים חברתיים רבים לפעמים השינויים מגיעים מלמטה, ודי לחכימא ברמיזא.

ואכן, הקהילה החרדית תוכל לשרת בצבא ולהישאר חרדית. האתגר הגדול הוא היכולת לגרום לכך שהשירות הצבאי יהיה למסלול לגיטימי בעיני הקהילה החרדית למי שאין תורתו אומנותו.

נייר זה מרכז המלצות לבניית האמון בין הציבור החרדי לצה"ל, וביניהן:

1. מעבר להקפדה מחמירה על קיום המצוות (אוכל, תפילות, לימוד, מגדריות), יש לייצר אווירה חרדית.
2. הקמת ועדת רבנים מהקהילות השונות של הציבור החרדי להתייעצות, עם סמכויות בקרה. ועדה זו יכולה לעבוד בצורה גלויה או דיסקרטית. ועדה זו תעסוק בין השאר בנושאים הבאים:
 - א. **המלצות** בנוגע למנהגים השונים בקהילות שונות (למשל זמנים לפי שיטת ר"ת, טבילה יומית במקווה).
 - ב. **אישור** התוכניות התורניות והחינוכיות המועברות לחיילים החרדים.
 - ג. שותפות בתחקירים ולמידה בנושאים ותקלות שעולים כתוצאה מהשירות.
3. מינוי יועץ רמטכ"ל לענייני חרדים, כפוף לרמטכ"ל ולמשרד הביטחון, שיוכל לפתח ערוצי תקשורת לחברה החרדית, לחברה הישראלית, לגורמי ממשל ולאקדמיה, ועם סמכות ואחריות מול גורמי צבא (אכ"א, זרועות, דו"ץ).
4. תוכנית דוברות הן לחברה החרדית והן לחברה הישראלית.
5. תוכנית לשמירה על זהות חרדית במהלך השירות (כגון בגדי שבת בתפילה או בסעודת שבת כשלא נמצאים בפעילות מבצעית).
6. תוכנית לקשר עם המשפחות במהלך השירות (חתימה לקשר גם במקום שהמשפחה אינה רוצה או שהחייל אינו רוצה).
7. תוכנית "בחזרה לקהילה" לקראת סוף השירות.

תא"ל (מיל') ארי סינגר הוא עמית בכיר במכון משגה. הוא שירת כקצין מילואים ראשי בצה"ל בשנים 2017-2021. משרת במילואים החל משנת 1983 בתפקידים פיקודיים בחיל השריון, בפיקוד הצפון כמפקד חטיבה, סגן מפקד אוגדה, ראש מטה אוגדה סדירה, ובמפקדת קצין מילואים ראשי במלחמת חרבות ברזל. בעל תואר ראשון במתמטיקה ומדעי המחשב, תואר שני במדעי המדינה, ובוגר תוכנית פיתוח מנהיגות באוניברסיטת הרווארד.

הדיון הציבורי סביב גיוס החרדים התגבר מאוד מתחילת מלחמת "חרבות ברזל". שני השינויים העיקריים שהתרחשו בעקבות המלחמה הם: (א) הצורך בצבא גדול יותר וחלוקה הוגנת יותר של עומס¹ השירות במערך החובה והמילואים; (ב) פסיקת בג"ץ מיום 25/06/2024 בהרכב מורחב של תשעה שופטי בית המשפט העליון שקבעו פה אחד כי על הממשלה לפעול לגיוס מיידי של צעירים חרדים. יש לציין שחוק הביטחון הקודם פקע כבר ב-30/06/2023, אולם הממשלה הורתה לצבא שלא לנקוט צעדים מעשיים לגיוס בחורי ישיבה עד ל-31/03/2024.

את הדיון בסוגיית גיוס החרדים ניתן לנהל בכמה רבדים: האידיאולוגי, החוקי, הסוציולוגי והפרקטי. אפשר לצמצם את הדיון לשירות הצבאי, ואפשר להרחיב את הדיון מעבר לשירות הצבאי – אל השירות הלאומי או האזרחי, ואף לשילוב החרדים בשוק העבודה.

תמורות רבות עוברות על החברה החרדית בשנים האחרונות, ואת השאלה שבכותרת ניתן להמיר בשאלות דומות לגבי תופעות נוספות העוברות על הקהילה החרדית: שאלה בדבר הקהילה החרדית הרוכשת השכלה אקדמית, או הקהילה החרדית העובדת בסביבה שאינה חרדית. כפי שיפורט בהמשך יש מאפיינים יחודיים לקולא ולחומרא לנושא השירות הצבאי. כמו כן, עד היום היה נהוג להתייחס לכל הדיונים כמשולבים, וכיום נראה כי הדיון לגבי הגיוס לצה"ל מתנהל, לפחות בחלק מהמקומות, באופן נפרד מהאחרים.

כותרת הנייר מתייחסת ל**קהילה** החרדית בנוגע לשירות הצבאי ולא לרמת הפרט. בעבר שירתו חרדים רבים בצבא וניסיון של שנים מספר מראה כי חייל חרדי יכול להתגייס חרדי, להשתחרר חרדי ולחזור לקהילה שלו חרדי כבראשונה, בייחוד אם הוא מתגייס בגיל מאוחר כנשוי "לצורך פרנסה". השירות הצבאי יכול להיות המקום שבו הוא רוכש מקצוע לחיים, ולחילופין השירות הצבאי יאפשר לו לצאת ולעבוד לאחר "ששילם את חובו לחברה"².

האתגר הגדול בעיניי הוא היכולת לגרום לכך שהשירות הצבאי יהיה למסלול לגיטימי, בעיני הקהילה החרדית, **למי שאין תורתו אומנותו**. מסלול לכתחילה, לא בדיעבד, ולא כאנוס על פי חוק. ברור לי שזה לא יקרה מחר בבוקר אלא, בסייעתא דשמיא, במהלך מדוד תוך שנים מספר.

שנים רבות מדי השיח בין הקהילה החרדית לבין הצבא היה שיח תועלתני הן מצד הצבא והן מצד הקהילה החרדית: "אנחנו צריכים חיילים – אתם צריכים פרנסה"; "מהי המכסה המינימלית על מנת להוריד את הבג"צ מהגב שלנו?", וכדומה. לא היה שיח אידאולוגי ורצון אמיתי לשלב ולהשתלב. אני מדגיש את הרובד האידיאולוגי ולא מסתפק בשיח תועלתני כי בעיניי, כמפקד, מה שמנצח מלחמות ומעניק את החוסן הנפשי לעמוד בקרב הוא רוח הלחימה הנובעת ממקום ערכי ולא תועלתני. "ליגזרת הגיוס" בכפייה מצד המדינה יש ריח של גזרת "הקנטוניסטים"³ ברוסיה, ומצד הקהילה החרדית כל דחייה היא בגדר "כל עכבה לטובה"⁴ ו"אקדומי פורענות לא מקדמינן".

לא נוכל לבנות מוטיבציה לשירות, ובוודאי לא לשירות קרבי, בלי לבנות קומה אידאולוגית **חרדית** (או בלשון החרדית: "השקפה"). אי אפשר לצפות שחייל ימסור את נפשו ויקדש שם שמיים אם השירות שלו הוא רק "לצורך פרנסה", ובדיעבד. הקומה האידאולוגית נדרשת גם להתמודדות עם סוגיות ערכיות והלכתיות המתחדשות והעולות במהלך

¹ איני משתמש בביטוי "חלוקת הנטל" בכוונה תחילה. בעיניי השירות הצבאי הוא זכות ולא נטל. כפי שלא נתבטא על גידול ילדים שהם נטל, כך איני מתבטא בדרך זו על השירות הצבאי. בהחלט יש עומס, ואת העומס צריכים לחלק בצורה הוגנת יותר. בעקבות המלחמה והצורך בסד"כ גדול יותר יש כוונה להאריך את השירות הסדיר, לדחות את גיל הפטור משירות מילואים, לפרוץ את הוראות הקריאה לשירות המילואים כפי שמופיעות בחוק המילואים ואף לגייס בחזרה לשירות חיילי מילואים שקיבלו פטור משירות מילואים.

² נכון, בהיעדר החוק של תורתו אומנותו יש חובה חוקית לגייס את כולם, ולכאורה כל עוד אין הצבא מגייס אותו אין הבדל **במחינה חוקית** אם הוא יושב בישיבה או עובד לפרנסתו.

³ "הקנטוניסטים" היו ילדים יהודים שנחטפו באכזריות ובכוח על ידי הרשויות ברוסיה של המאה ה-19 מבית הוריהם, "חונכו" בבתי איכרים נוצרים שעשו הכול ע"מ להעבירם על דתם ולנצר אותם, רדו בהם קשות והעבירו אותם בפרך עד שהגיעו לבגרות וגויסו לצבא הרוסי ל-25 שנות שירות, ללא אפשרות לשחרור מוקדם. רבים מהם מתו לפני שהגיעו לגיל גיוס, ורבים מהם מתו/נהרגו במהלך השירות הצבאי עצמו ולא בהכרח מנפילה בקרב.

⁴ ביטוי המיוחס לראשונה לחיד"א, וכן היה בשימוש של הרבי מליובוביץ' ברבות מאיגרותיו (אף על פי שלא מצא לו מקור ישראלי – אגרות קודש א' תרצ"ט).

השירות, בייחוד בדיני המלחמה.⁵ בסופו של דבר זו "הדרך הארוכה שהיא קצרה"⁶ לשילוב הקהילה החרדית בצה"ל באופן משמעותי.

תנאי הכרחי להצלחה הוא ההבנה של יסודות ההשקפה החרדית ואיפה הן מתנגשות, או צפויות להתנגש, עם השירות הצבאי ועם ערכי הצבא **כפי שהם מועברים** במהלך השירות של החייל המתגייס לכלל צה"ל.

לא אתמודד במסגרת נייר זה עם עצם הטענות בעד ונגד גיוס בני ישיבות על פי ההלכה. רבים וטובים ממני שתורתם אומנותם עסקו בסוגיות אלו. טענה נוספת שלא אתמודד איתה היא "מדוע הציונות הדתית (על גוניה) יכולה להתגייס ואתם לא?". בירור הטענה השנייה ידרוש לחדד את ההבדלים בין הציבור החרדי לציבור הדתי-לאומי, ובייחוד אלה מהציבור הדתי-לאומי המקפידים על קלה כחמורה.

יסודות ההשקפה החרדית מקיפים יותר מעיסוק בסוגיות הטכניות הנדונות באופן קבוע בסוגיית גיוס חרדים, כמו הקפדה על אוכל בכשרות מהודרת, זמני תפילה, הקפדה על "קדושת המחנה", צניעות⁷ וזמני לימוד במהלך השירות הצבאי. בנושאים אלו אין הבדל בין חרדים לבין חלק גדול מהציבור הדתי-לאומי הבוחר להתגייס לצבא.⁸ באופן שטחי ניתן לומר שההבדל הבולט בין הציבור החרדי לציבור הדתי-הלאומי הוא סביב תפיסת המדינה וה"ממלכתיות" ומה ערך, או האם יש ערך, למוסדות המדינה מעבר לתפקידם הפונקציונלי.

בהמשך המאמר אמליץ מה צה"ל צריך לעשות וצריך לא לעשות כדי להגיע למצב שהשירות הצבאי יהיה מסלול לגיטימי מלכתחילה לחרדים שאין תורתם אומנותם.

אמון: בראש ובראשונה צריכים לבנות אמון בין "הצבא" לבין הקהילה החרדית. את המילה "צבא" שמתי במירכאות כי בסופו של דבר מדובר על מפקדים שצריכים לממש את פקודות הצבא ואת ההנחיות שעלו בסיכומי הדיונים שעליהם התחייב הצבא. מפקדים מתחלפים כל שנתיים-שלוש, ובתרבות הצבאית, לצערי, אין תמיד רצף בנורמות ובהנחיות של מפקדים. גם אם יעגנו את כל ההנחיות בפקודות מטכ"ל אין זו ערובה לקיום פקודות אלו. לכן על צה"ל להקים גוף בקרה, תחקור ולמידה, לבחון את מימוש ההנחיות ו/או לעדכן את ההנחיות במידת הצורך, ובמקרים חריגים אף לטפל משמעותית במי שאינו מקיים את הפקודות.

עולם התורה: חשוב מאוד להבין שגיוס חרדים מהקהילה החרדית לשירות צבאי לא יצליח אם בעיני הציבור החרדי (או לפחות בעיני אותם פלחים מהציבור החרדי שמהווים פוטנציאל לגיוס) ייתפס הגיוס כפגיעה ב"עולם התורה" ובמי ש"תורתו אומנותו" כפי שמופיע ברמב"ם⁹ ובשלחן ערוך.¹⁰ חוקי גיוס ושירות צבאי שיתפסו כפגיעה בעולם התורה יהיו מוקצים מחמת מיאוס (או לכל הפחות מצווה הבאה בעבירה) בעיני הקהילה החרדית.

שמירת תורה ומצוות: כפי שכתבתי לעיל, תנאי הכרחי ולא מספיק לשירות חיילים מהקהילה החרדית תהיה היכולת לשמירת תורה ומצוות לפי הנהוג בקהילות השונות של הציבור החרדי. לא נוכל לגייס חיילים מקהילה חרדית אם השירות יהיה כרוך ברפיון בקיום המצוות והמנהגים השונים¹¹ בכל קהילה (כגון טבילה במקווה¹² או יציאת השבת לפי השיטה המחמירה של רבינו תם). צה"ל אינו יכול להחליט על דעת עצמו מהו מנהג ראוי ומתי הוא נדחה בגלל צורך גדול או שעת הדחק. האיזונים יצטרכו להיעשות בהידברות עם פוסקי הדור של הקהילה החרדית. בצד האופטימי, אם פסק ההלכה יגיע מפוסק מוסכם הנחשב ל"גדול" בעיני רוב ניכר של החוגים החרדיים (ויש מספר מצומצם כאלה), יש סיכוי סביר להניח שכולם יקבלו זאת ויסקימו לכך.

⁵ "...אמנם הלכה זו לא מצינו בדברי הגמ' והפוסקים אלא בתנ"ך ובמפרשיו וזאת משום שמא חורבן בית מקדשנו וביטול מלכות ישראל לא היו שאלות אלה נוגעות למעשה ומיעטו לעסוק בסוגיות אלה של מלחמה ואופן ניהולה ובהכרח נתבסס על מלחמות ישראל כפי שמבוארים בתנ"ך ובדברי המפרשים לדורותיהם בבואנו לקבוע מסמרות בסוגיא זו", מנחת אשר ח"ה, הרב אשר זליג וייס, עמ' ריט.

⁶ במסכת עירובין (נג). מובא המעשה שסיפר על עצמו ר' יהושע בן חנניה: "פעם אחת הייתי מהלך בדרך, וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים. אמרתי לו: באיזה דרך נלך לעיר? אמר לי: זו קצרה וארוכה וזו ארוכה וקצרה, והלכתי בקצרה וארוכה. כיון שהגעתי לעיר מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסין, חזרתי לאחורי. אמרתי לו: בני, הלא אמרת לי קצרה? אמר לי: ולא אמרתי לך ארוכה?".

⁷ על פי פקודת השירות המשותף: דרישה לא להשתתף באירוע "שיש חשש סביר למגע גופני, לייחוד או לפעילות בלבוש חשוף". גם כיום חייל חרדי מוחרג מפקודת השירות המשותף לגבי השתתפות בטקסים ממלכתיים והיכולת לדרוש סביבת עבודה מגדרית גם אם אינו משרת ב"יחידה לוחמת" (כפי שמוגדרת בפקודה).

⁸ אומנם ב"הלכה למעשה" בעולם כשיש התנגשות בין שתי מצוות שאי אפשר לקיים את שתיהן יחד וצריכים לבכר מצווה אחת על מצווה אחרת ייתכן שפסיקת (או הדרכת) הרב תהיה אחרת אם הוא רב חרדי או רב ציוני-דתי.

⁹ רמב"ם "יד החזקה" הלכות שמיטה ויובל פרק יג הלכה יג: "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשה האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

¹⁰ שו"ע יו"ד סימן רמג סעיף ב: "...ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם, חייבים. ומיהו אם יש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד"ת ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנתו. הגה: ואין חילוק בין שהוא תופס ישיבה או לא, רק שהוא מוחזק לת"ח בדורו שיודע לישא וליתן בתורה, ומבין מדעתו ברוב מקומות התלמוד ופירושו ובפסקי הגאונים".

¹¹ מנהג ישראל תורה היא. רש"י ספר הפרדס, שח.

¹² צה"ל נגד החב"דניקים: לא תקבלו ביחשמונאים' מקווה <https://ch10.co.il/news/964416>, 18/02/2025.

דעת תורה – "ככל אשר יורוך": הציבור החרדי נשמע לגדולי הדור, כל קהילה וגדוליה. צה"ל צריך לבנות ערוצי תקשורת, חלקם גלויים וחלקם סמויים, עם גדולי הדור. בשנים הקרובות לא יהיה ריאלי לצפות לתמיכה גלויה של ה"גדולים", אבל יש גם רבנים חרדים שידעו בתוך הקהילה ובהדרכה פרטית (אפילו לפרטים רבים) לתת "הכשר" לגיוס לצבא. הרבנות הצבאית, שהיא הפוסקת לכל עניין בצבא, תצטרך לגייס רבנים חרדיים ליחידות החרדיות שיקומו ולדעת להתייעץ עם רבנים חרדים בסוגיות של מדיניות הלכתית, מה שפחות נחוץ עם חיילים מהציבור הדתי-לאומי, המקבלים לרוב את מרות הרבנות הצבאית. גם כיום יש קשרים טובים בין הרבצ"ר לפוסקים החרדיים, וקשרים אלו עוד התחזקו בעקבות המלחמה, בייחוד סביב סוגיות סבוכות בנושא החללים.

אווירה חרדית: מעבר ליכולת לקיום תורה ומצוות במסגרת השירות הצבאי ב"סטנדרט" החרדי, יש לוודא קיום של אקלים ואווירה חרדיים. על כך אפרט בסעיף הבא.

התבדלות והסתגרות: אחד מהיסודות של ההשקפה החרדית הוא ההתבדלות וההתכנסות כחברה סגורה הנשמרת מהשפעות חיצוניות היכולות לפגוע בדבקותם בתורה, במצוות, ביראת שמיים ובמידות. את הצורך להתכנס כקהילה סגורה מול העולם המאיים יונקים מגיל צעיר, והיא איננה חידוש רק של הדור האחרון. בעולם "בחוץ" יש מבול, וכדי להינצל ממנו יש לבנות תיבה ולהסתגר בתוכה. "לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בצדך חבי כמעט רגע עד יעבר זעם" (ישעיהו כו, כ).

כדי להקל על רצף הקריאה הרחבתי בעניין ההתבדלות בנספח למסמך זה.

לדעתי כאן מונח המוקש הגדול בשילוב חרדים בצבא. רעיון החרדיות המבוסס על התבדלות הוא מעבר לקיום מצוות או לימוד תורה. בדברי ה"חת"ם סופר" שהבאתי בנספח ש"אפילו עושים רצונו של מקום", כלומר מקיימים תורה ומצוות, עדיין יש חובה להיות מובדלים וניכרים כי "דרך העולם שהמיעוט מתבטל ברוב אלא אם כן הוא ניכר".

רוח הצבא היא ההפך הגמור. לחיילים יש תלבושת אחידה, תספורת אחידה, לכידות יחידתית ולכידות משימתית. המצפן הערכי של צה"ל הוא על פי מסמך רוח צה"ל שחלק מהמונחים בו זרים, במקרה הטוב, ובמקרה הרע סותרים **לכאורה** את התפיסה החרדית. התוכניות החינוכיות של הצבא הן אחידות, ונועדו להגביר את הקשר בין החייל למדינה ול**מוסדות המדינה**. בעיני הצבא, ובצדק, לוחם הוא לא רק איש טכני מומחה במקצוע הצבאי הספציפי, אלא איש אשר רוח לחימה בו והוא חלק ממערכת שלמה על ערכיה הארגוניים.

"תפקיד צה"ל לחלן את החרדים"

בחודשים האחרונים טענה זו נשמעת כנימוק לכך שגם מי שאין תורתו אומנותו אסור שיתגייס לצבא. טענה זו היא בבואה של טענה רחבה יותר על כך שהציונות היא עקירת היהדות. אומנם ויכוח על הציונות מתאים יותר לסוף המאה התשע עשרה ולא למדינה הקיימת מעל לשבעים שנה, שעולם התורה פורח בה בכמות שלא הייתה קיימת מעולם. אפשר לסכם עמדה זו על פי דברי ראש ישיבת יד אהרן, הרב יהושע אייכנשטיין:¹³

אז צריכים להבין שמה שרוצים פה לגייס את בני הישיבות זה לא אמיתי, לא בגלל ביטחון המדינה. זה לא נכון. זו מגמה אמיתית כדי לחלן אותנו. זו המטרה האמיתית של הדבר. ואני רוצה להסביר משהו. אנחנו קיבלנו את המדינה ואת ההכרה במדינה. החזון איש כך הכריע. אבל אף פעם לא קיבלנו את הדת של המדינה.

יש שתי דתות פה במדינה. יש דת אחת שקוראים לזה ציונות, שרוצים להקים עם חדש. יש עוד מגמה בשנים האחרונות של מה שקוראים ליברליזציה, פרוגרסיביות. זה הפך להיות דת. ומי שיש לו דת היא עומדת מעל כל דבר.

המטרה של המדינה, המטרה של הצבא היא להקים עם חדש. זו הייתה המטרה הראשונה. אנחנו אף פעם לא קיבלנו את המושג הדת הציונית. קיבלנו הכרה שיש מדינה, חיים במדינה, משתתפים במדינה, הולכים בכנסת ואפילו משתתפים בממשלה, אבל אנחנו אף פעם לא קיבלנו את הדת של ציונות. ואף כמובן אף פעם לא קיבלנו את הדת של ליברליזציה. שכל מה של היום הדת החדשה של השמאל זה להיות ליברלי. פרמיסיביות, מתירנות והכול. אף פעם לא קיבלנו את הדבר הזה.

עמדה זו עולה גם משיחה בין הרב יצחק יוסף (הרב הראשי לשעבר) והרב מאיר צבי ברגמן (חתנו של הרב שך וזקן מועצת גדולי תורה) על כך ש**מטרת** הצבא לחלן 50% מהחרדים.¹⁴

¹³ <https://www.kikar.co.il/haredim-news/sqsklh>

¹⁴ הקלטה מ-01/25/2025 <https://bshch.blogspot.com/2025/01/50.html?m=1>

"ויהי שם לגוי גדול עצום ורב" (דברים כו, ה), מלמד שהיו ישראל מצויינים¹⁹ שם שהיה **מלבושם ומאכלם** ולשונם משונים מן המצריים מסומנין היו וידועין שהם גוי לבדם חלוק מן המצריים.

מלבושם: יש להקפיד על חזות חרדית, כיפה שחורה (לא סרוגה) כחלק מה"מדים" של חייל חרדי (ואולי אף להנפיק כיפה שחורה כמק"ט צבאי). גידול זקן ופאות לנוהגים כך, הוצאת פתילי הציצית מחוץ למכנסיים לנוהגים כך.

יש לשקול לאפשר במידת האפשר לבוש מיוחד לשבת.²⁰ במקומות שנהוג שלסעודת שבת מגיעים על מדי א' יש לאפשר לחייל החרדי ללבוש בגדי שבת (חליפה, כובע, חולצה לבנה, מכנסיים שחורים).

מאכלם: הקפדה על אוכל בכשרות מהודרת.

לשונם: מעבר להקפדה יתרה על דיבור נקי ועל לשון הרע (שזה נכון לכלל צה"ל), יש שפה ישיבתית וסלנג חרדי ("ישיבשע שפראד"). סביר להניח שעם הזמן ייווצר סלנג חרדי צבאי שיש לעודד אותו (אולי נקרא לזה "ישיבשע-מיליטרישע שפראד"). כפי שצינתי לעיל, את רוח צה"ל יש לתרגם ל"לשון" חרדית שאינה זרה למי שצמח בבית המדרש ובציבור החרדי (ראה נספח ב).

במדרש אחר²¹ אנו מוצאים שני עניינים נוספים שבזכותם נגאלו:

שלא נפרצו בעריות: שמירה קפדנית על ענייני הפרדה מגדרית וצניעות, כולל שימוש בטלפון "כשר" או טלפון מושגח ומסונן, בלבד.²²

שלא שינו את שמם: אומנם אין חשש ש"שמואל-יצחק" ישנה את שמו ל"תום" או ל"נמרוד", אבל שמו של אדם הוא מהותו וזהותו – איך שהוא נקרא בפי הבריות. צריכים לוודא שפועלים באופן פרו-אקטיבי לחזק (ולא רק לשמר) את הזהות החרדית ועל זה, כקומת בסיס, לבנות קומה נוספת של חייל ושל לוחם. לעולם לא נוכל לבנות קומה נוספת של חייל על אדם שזהות הבסיס שלו מעורעת.

אני מאמין שההצעות שנכתבו לעיל יכולות לענות על הצורך בזהות חרדית ובאווירה חרדית בתוך השירות הצבאי. הצעות אלו גם נותנות מענה על הצורך ב"התבדלות", שהיא חלק מיסודות החרדיות, וכי החרדים יכולים להיות מרכיב משמעותי בסד"כ הצה"לי ולהישאר חרדים. ובלשון המדרש: להיות "מצויינים" (תרתי משמע) וניכרים בתוך הצבא.

סיכום

כמו כל ציבור המתגייס לצבא יש לציבור החרדי מה לתרום לפסיפס הצבאי (ושהצבא לא יהיה כור היתוך עבורו!), לא רק בסד"כ אלא גם ברוח ובמיזמניות הייחודיות לציבור החרדי.

הדרך ארוכה. תהיינה כמובן בעיות ביישום, אך מנגד – יש כעת סכנות קיומיות מאויבים חיצוניים וממחלוקות פנימיות, שבניגוד לבעיות הנ"ל, שאותן ניתן לפתור כפי שהצעתי בהרחבה לעיל, הן מורכבות וקשות הרבה יותר.

תנאי הכרחי ולא מספיק להצלחה הוא בניית האמון ההדדי בין הציבור החרדי לצה"ל, והבנה של צה"ל שקליטת הציבור החרדי בצבא תחייב את הצבא בשינויים והחרגות. אם התהליך ייעשה בחוכמה (גם בהתאמת גרף האימונים והתעסוקות ובהכנות הלוגיסטיות הנדרשות), שינויים אלו לא ישפיעו על כלל צה"ל.

על הסכנות הרוחניות יש להתפלל שהתורה תהא מגינה ומצלת, בפירוש המקורי של הביטוי, כפי שמופיע במסכת סוטה דף כא: "אמר רב יוסף... תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצללא" (תורה בין בזמן שעוסקים בה ובין בזמן שאין עוסקים בה מגינה ומצילה), וכפירוש רש"י: "שמגינה מן היסורים ומצלת מיצר הרע שלא יכשילנו לחטא".

חיילי צה"ל בכלל, וחיילי צה"ל החרדים בפרט, העוסקים בפיקוח נפש של כלל ישראל, ראויים לסייעתא דשמיא ולהינצל מיצר הרע ומחטאים.

¹⁹ "מצויינים" – פירוש המילה בהקשר הזה הוא ניכרים, separate / distinguished, ולא excellence, אף שבפירוש העממי שני הפירושים נשמעים.

²⁰ במבט ראשון האפשרות ללבוש בגדי שבת בתוך מחנה צבאי יכולה להיראות כדרישה זרה לצבא. אבל בעבר כשהייתי חייל בני"ש לפני כארבעים שנה היה נהוג שבלייל שבת ניתן להגיע עם חולצה לבנה. בנוסף, יש פעילויות שונות או אירועים שונים גם בצבא שבהם ניתן ללבוש בגדים אזרחיים או על חצי ב'. התכלית של לבישת בגדי שבת במקרה הזה שווה את החריגה מפקודות הצבא.

²¹ מדרש תנחומא פרשת בלק.

²² כמו, להבדיל, חברות היי-טק המחייבות את עובדיהן להגיע לעבודה עם טלפון ללא מצלמה.

נספח א – עיון קצר במהות ההתבדלות

הוספתי בנספח זה מקורות אחדים כדי להדגיש את המרכזיות של רעיון ההתבדלות במקורות חז"ל.

המקור הראשוני לקשר בין קדושה והתבדלות מופיע בתורה: "וְהִיָּתָם לִי קְדוּשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' וְאֲבָדֵל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיָּת לִי" (ויקרא כ, כו), ומפרש רבינו בחיי בפירושו לתורה:

חכמת התורה חייבה לנו להיותנו מובדלין במאכלנו ובמשתנו ובמלבושנו, ומתוך שאנו מסוגלין במצוות התורה הם מקנאים בנו ומתוך קנאתם ישנאו אותנו.

אומנם ההתבדלות בפסוק זה נאמרת על התבדלות מאומות העולם, וכן רוב המקורות שאביא להלן, אבל לא צריך לעשות מאמץ דרשני גדול מדי ע"מ לכלול בפסוק את כל מי שאינו הולך בדרכי התורה, או כל מי שמהווה סכנה למי שרוצה ללכת בדרך התורה.

מרחיק לכת עוד יותר ה"חת"ם סופר" בפירושו לתורה (שנת תקצ"א):

"ואבדיל אתכם מן העמים להיות ליי" פירש רש"י "ואם לאו הרי אתם לנבוכדנצר וחבריו" פירוש אפילו ישראל עושים רצונו של מקום רק אינם מצויינים להיות נבדלים וניכרים בין העמים הנה העולם נידון בתר רובו המעוט ישראל בטלים ברוב עולם חס ושלום אך דבר הניכר אינו בטל על כן אם אינם נבדלים ואינם ניכרים הרי הם נידון חס ושלום ככל אומות העולם.

רעיון ההתבדלות אף נפסק להלכה ברמב"ם: ²³

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם... וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי, ישב לבדו יחידי. כענין שנאמר "ישב בדד וידום". ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישוב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים.

את רעיון ההתבדלות ניתן להרחיב למוסר השכל מסיפורי התורה וחגי ישראל. מסיפורי נח והתיבה ניתן ללמוד שכאשר יש מבול בחוץ צריכים להתכנס לתוך תיבה כל עוד המבול משתולל בחוץ ומפיל חללים (רוחניים):

והמוסר השכל היוצא מפרשה זו שיש בכח האדם להתגבר על עצמו ועל ביתו שלא יושפעו כלל מהנהגת העולם כי בדור המבול היו כולם מושחתים עד שלא נשאר מהם עד אחד... וכבר כתבו כי התיבה היה למגן ולמסתור שלא ישטוף נח במים הזידונים שזה רמז על בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם התיבה שמציל האדם לקבוע עצמו שם לתורה ולתפלה וכל שעה פנוי שאינו עוסק בפרנסתו יש למצוא מקומו בבית המדרש כי רק לימוד התורה מצלת מהיצר הרע. ²⁴

על פי המדרש "אברהם העברי" נקרא כך, לפי רבי יהודה, ²⁵ כי "כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד".

בחנוכה חוגגים את נס פך השמן הטהור, פך שמן קטן שהיוונים לא הצליחו לטמא:

נס פך השמן בימינו הוא עולם הישיבות בתי הכנסת ובתי המדרש יהודים יראי ה' וחושבי שמו זהו פך השמן הטהור בחותמו של כהן גדול שנשאר לנו לפליטה גם בזמנים קשים מנשוא גם כאשר "החושך יכסה ארץ וערפל לאומים"... כאשר התרבות החילונית חוגגת ומעבירה את העם על דעתם ועל דתם אך פך השמן הטהור מצוי גם היום למרות הכל. ²⁶

²³ פרק ו מהלכות דעות הלכה א.

²⁴ שמן ראש, רבי אשר אנשיל כ"ץ (אב"ד ור"מ דקהל יראים ווינן), פרשת נח.

²⁵ בראשית רבה פרשה מב, ח.

²⁶ "אלה הם מועדי", הרב אליעזר שלזינגר, עמי שפה.

בתקופת בית שני ההרחקה מעמי הארץ התממשה בגזרות בעיניי טומאה וטהרה שהבדילו בין אלו שהחמירו על עצמם בדיני טומאה וטהרה והחמירו אף לאכול חולין בטהרה לבין אלו שלא הקפידו על דיני טומאה וטהרה.

נספח ב – ערכי צה"ל בעיניים חרדיות

כמו בצבאות רבים אחרים גם לצה"ל יש קוד אתי המופיע במסמך "רוח צה"ל". מסמך זה נכתב לראשונה בשנת 1994 ועודכן בשנת 2000. יש בו שני סוגי ערכים: ארבעה ערכי היסוד, ולאחר מכן עשרה ערכים נוספים. שלושת ערכי היסוד הראשונים הם: הגנת המדינה, אזרחיה ותושביה, אהבת המולדת ונאמנות למדינה, וכבוד האדם. בשנת 2022 התווסף ערך יסוד נוסף: ממלכתיות. עשרה הערכים הנוספים מסודרים לפי סדר א"ב חוץ מהערך הראשון: דבקות במשימה וחתירה לניצחון, שהוא ערך מוביל.

ערכי צה"ל	ערכי צה"ל בלשון חז"ל
דבקות במשימה וחתירה לניצחון	דבקות
אחריות	נושא בעול עם חברו
אמינות	מעמידו על האמת (בדיבור)
דוגמה אישית	אוהב את המישרים (במעשיו)
חיי אדם	ונשמרתם מאוד לנפשותיכם
טוהר הנשק	קדושת המחנה
מקצועיות	המכוון את שמועתו (ומעשיו)
משמעת	המכיר את מקומו
רעות	אהבת הרע
שליחות	שליחות

בעקבות המלחמה נשמעים קולות שיש לעדכן את ערכי צה"ל. עיקר התרעומת נובע מהשימוש המוטא של ערכי צה"ל לקידום אג'נדה פרוגרסיבית בצבא, ולראיה מצביעים על מחבר הגרסה הראשונה – פרופ' אסא כשר. כנגד טענה זו אין לנו אלא מה שעניינו רואות. במסמך עצמו אין שום דבר "חילוני" או "מחלן". באופן מפתיע, אפילו המילה "ציונות" אינה מופיעה במסמך רוח צה"ל.

את ערכי צה"ל אפשר לתווך (כפי שכתבתי למעלה) לערכים ומונחים בלשון חז"ל, שרובם לקוחים מפרק "קנין תורה" במסכת אבות. יתרה מזאת, למי שישב באוהלה של תורה יש למושגים דבקות, שליחות ונצח (שהוא השורש של המילה ניצחון) משמעות גדולה מאוד.

מושג "כבוד האדם", שהוא אחד מערכי היסוד, מוכל במושג רחב יותר של "כבוד הבריות" המופיע בחז"ל.

חריג בשימת הערכים הוא ערך "טוהר הנשק". מושג זה התחדש על ידי ברל כצנלסון בשנת 1939 בעקבות פרעות תרצ"ו-תרצ"ט במרד הערבי הגדול. למי שבא מבית המדרש יש במושג זה סתירה פנימית. חרב הרי הוא כחלל, ולכן הוא אבי אבות הטומאה, שהיא ההפך מטהרה. הייתי מחליף את הערך "טוהר הנשק" בערך "קדושת המחנה", על פי דברי הרמב"ן בפרשת כי תצא:

והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה, הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב. ועל כן הזהיר בו הכתוב, ונשמרת מכל דבר רע.

קדושת המחנה בהגדרה של הרמב"ן מרחיבה את דמות הלוחם מעבר להגדרה של טוהר הנשק: "החייל ישתמש בנשקו ובכוחו לביצוע המשימה בלבד, אך ורק במידה הנדרשת לכך, וישמור על צלם אנוש אף בלחימה. החייל לא ישתמש בנשקו ובכוחו כדי לפגוע בבני אדם שאינם לוחמים ובשבויים, ויעשה כל שביכולתו למנוע פגיעה בחייהם, בגופם, בכבודם וברכושם". שמירת צלם אנוש אינה דרישה רק מול האויב אלא גם בתוך המחנה!

יוצא מכל האמור לעיל שבמסמך הערכי המחייב של הצבא אין שום דבר שהוא "מחלן", ובתיווך נכון ולא מורכב אין בעיה לחייל החרדי לאמץ את ערכי צה"ל כלשונם וכרוחם.